

vilain(e)

'fri bonde', 'superskurk', 'frekkas'

FRANSK

Et ord på reisefot

Det franske substantivet *vilain/vilaine*, som i dag særlig brukes som adjektiv, har vært på en eiendommelig reise gjennom det franske språket – med et par svipturer innom engelsk.

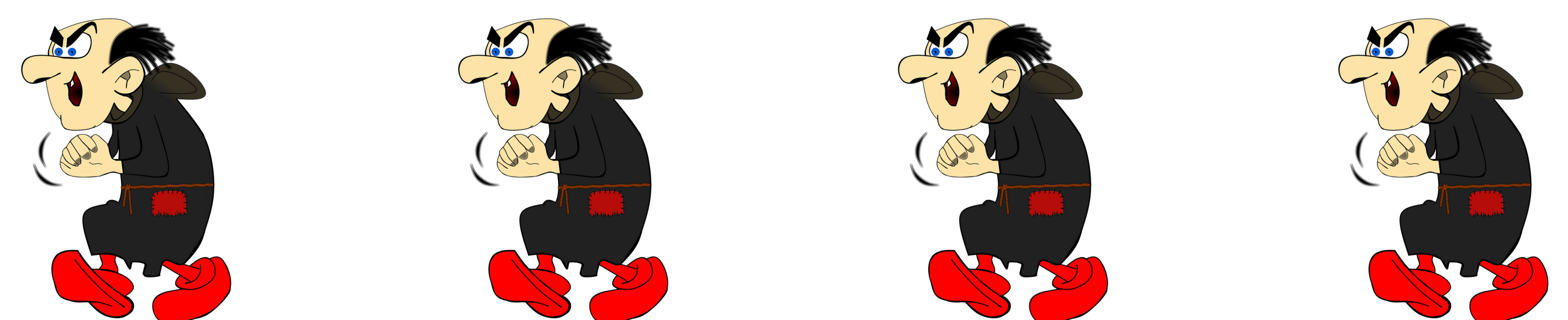
Mange kjenner kanskje ordet nettopp fra engelske bøker, tegneserier eller filmer, der det gjerne betegner selve superskurken – *the villain* – heltens nemeses. Men visste du at det opprinnelig ble brukt om frie, altså ikke livegne, bønder? Og at det i dagens fransk i tillegg kan ha en litt mer (vel)lystig betydning?

Opprinnelse

Ordet kommer fra senlatin *villanus* 'innbygger i en landsby'. Den første dokumenterte bruken på fransk er ifølge ordboken *Le Trésor de la langue française* fra ca. 1119, der *vilain* betegner en fri bonde. Ganske raskt ble begrepet utvidet og brukt generelt om ikke-adelige personer som bodde på landsbygda, men også, både gjennom en sammenblanding med adjektivet *vil* 'foraktelig', og fordi lensherrene som regel så ned på vanlige bønder, i betydningen 'nedrig' og '(moralsk) stygg'. Derfra var veien kort til den mest utbredte betydningen i våre dager.

Bruk i dagligdags fransk

I dag brukes *vilain* og *vilaine* mest som adjektiv, med betydningene 'uærlig', 'stygg', 'farlig', men også 'slem', særlig hvis man snakker til barn. Det kan også bety 'skitten', 'umoralsk', 'prostituert', og – i en litt mer (vel)lystig kontekst – noe tilnærmet det norske *frekkas*, særlig i substantivformen: *La vilaine !* eller *Mon petit vilain !* Akkurat innen det domenet har fransk en god del andre fine ord også, men det får bli til en annen gang.

**«t'es une vilaine, toi,
d'endurer qu'on te cajole»**
(Molière, *Dom Juan* [1665], akt 2, scene 3)

Disse ordene uttales av Pierrot, en bonde som er forlovet med Charlotte, en av kvinnene som Dom Juan forfører. Han kritiserer Charlotte fordi hun villig lar seg forføre av adelsmannen, og kaller henne altså *une vilaine* – her i den nedsettende betydningen 'usømmelig' eller 'lettsindig'.

**«Oignez villain, il vous poindra,
poignez villain, il vous oindra»**
(Rabelais, *Gargantua* [1534], kapittel 32)

Dette ordtaket, som fremdeles er i bruk selv om ordlyden er litt gammelmodig (selv for franskmenn), betyr at dersom du behandler en mann av folket godt, vil han plage deg, men hvis du plager ham, vil han behandle deg godt. Det sier litt om hvordan adelen mente det var klokest å behandle vanlige folk.

Geir Uvsløkk, Institutt for litteratur,
områdestudier og europeiske språk, UiO

Ordfestivalen

UNIVERSITETET
I OSLO